

pectes sintàctics, Susann Fischer situa l'obra al segle xv; des de l'anàlisi del vocalisme i del consonantisme primer, i d'alguns aspectes de morfologia nominal després, Joaquim Martí circumscriu el text a l'àrea occidental, i concretament valenciana, i el data a mitjans segle xv; també l'estudi de la morfologia verbal, signat per Max W. Wheeler, permet situar-la cap a 1450; en la mateixa direcció, pel que fa la datació, apunta l'anàlisi de les estructures condicionals confeït per Xavier Molina i Manuel Pérez Saldanya, el dels usos sintàctics dels verbs copulatiu i quasicopulatiu de Joan-Rafael Ramos, i el treball sobre les perfrasis modals de Beatrice Schmid. Una nova aportació de Pérez Saldanya, ara amb Gemma Rigau, posa de manifest la riquesa lingüística de l'obra, fruit de la seva extensió, la combinació de narració i diàleg, i l'ús d'una llengua que es mou entre l'assumpció d'elements arcaics i la innovació; la llengua del *Curial* és bàsicament del xv, molt possiblement de la segona meitat, i la vinculació valenciana de l'autor o copista sembla demostrada. A través de les construccions concessives, un recurs notablement usat en el *Curial*, Xavier Rofes pot concloure la datació en el segle xv, i caracteritzar la seva llengua com a innovadora, però no oferir dades definitives sobre la procedència geogràfica del text.

Pel que fa a la quarta part, «Aproximació lèxica», s'enceta amb un estudi d'Emili Casanova sobre els cultismes. Del seu anàlisi en resulta: la constatació que l'autor no és un humanista ni pel model lingüístic en ús ni pel tractament literari (per bé que ho pugui ser per les lectures i les fonts que empra); pràcticament tots els cultismes presents en el *Curial* són generals en les llengües romàniques de l'època, però és central la influència de l'italià; els cultismes no ens aporten dades sobre la localització geogràfica de l'autor o del copista, però sí els elements populars, que el situarien en l'àrea valenciana; d'altra banda, es confirma que cal datar l'obra a mitjan segle xv i relacionar l'autor amb la Nàpols d'Alfons el Magnànim. A partir de les novetats lèxiques contingudes en el *Curial*, Josep Martines dibuixa principalment un autor «amerat de la literatura italiana (amb una especial predilecció pel Boccaccio, especialment pel *Decamerò*)” i llatina medieval o clàssica, per contacte directe o de segona mà, malgrat que occità, castellà i francès també han deixat rastre lingüístic en l'obra. A la nòmina de llengües esmentades cal afegir l'aragonès, que també va influir en el *Curial* segons demostra el treball de Javier Terrado. Per la seva banda, Joan Veny il·lustra la filiació clarament valenciana del *Curial*, i Curt Wittlin n'analitza les expressions binomials, freqüents però no tan abundoses com en el *Tirant*. És remarcable també, en aquest quart apartat, l'extens repertori de topònims i antropònims de la novel·la, a cura d'Albert Curull i Esperança Ramírez.

No cal dir que aquests dos volums són un enorme pas qualitatiu (i també quantitatiu) en l'estudi del *Curial*, que marca un abans i un després quant a la internacionalització de l'obra. És un recull de referència, imprescindible, en què hi predominen les anàlisis culturals i sobre la llengua però que també guarda un espai per al seu context literari. Tornar a situar el *Curial* en el punt de mira de la romanística general era un dels objectius que Ferrando assenyalava haver-se marcat en la Introducció a aquest recull, i és evident que la fita s'ha assolit. Si als dos volums aquí ressenyats hi sumem les traduccions a l'anglès, francès, alemany, portuguès i italià de la novel·la impulsades en els darrers anys, no en queda cap mena de dubte. És clar que «encara persisteixen nombrosos problemes i enigmes a resoldre, sobretot en l'àmbit de la detecció de les fonts, de les hibridacions culturals i de les intertextualitats, dels jocs de simetries argumentals i lèxics, de l'actitud religiosa i de la intencionalitat política» (p. XV), però també és cert que les grans obres com el *Curial* suporten sempre el pas del temps i demanen, contínuament, relectures i noves aproximacions.

Eulàlia MIRALLES
Universitat de València

FERRER, Josep / PUJADAS, Joan (ed.) (2014): *Epistolari Joan Coromines & Pere Bosch i Gimpera, Pau Vila i Antoni Griera*. Pineda de Mar: Fundació Pere Coromines, 304 p. (Textos i Estudis, 17)

Des del 1998 la Fundació Pere Coromines ha anat publicant la correspondència conservada del gran lingüista Joan Coromines amb persones d'arreu del món, en algun cas encara vives. Gairebé sempre a cura de Josep Ferrer i de Joan Pujadas, hi han anat apareixent els epistolaris entre Pompeu Fabra i Joan

Coromines, entre Joan Coromines i Francesc de B. Moll, entre Joan Coromines i Josep Pla, entre Joan Coromines i Carles Riba, entre Joan Coromines i els exiliats catalans a Amèrica Hipòlit Nadal i Mallol i Avel·lí Artís i Balaguer, entre Joan Coromines i Joan Sales, entre Joan Coromines i Josep Maria de Casacuberta, entre Pere Coromines i Joan Coromines, entre Joan Coromines i Manuel Sanchis Guarner, entre Joan Coromines i Ramón Menéndez Pidal, entre Joan Coromines i Francesc Cambó (i Rafael Patxot, arran de la gènesi de la *Miscel·lània Fabra*), entre Joan Coromines, Josep M. Batista i Roca, Joan Triadú, Albert Manent i Max Cahner, entre Joan Coromines i Joseph Gulsoy, i entre Joan Coromines, Josep Puig i Cadafalch, Jordi Rubió, Pere Bohigas i Ramon Aramon i Serra.

Aquest nou volum, complementari d'una bona colla dels anteriors, és dedicat a l'epistolari amb tres persones que tenen en comú la pertinença a l'Institut d'Estudis Catalans i l'interès per la lingüística o si més no per la toponímia. Pere Bosch i Gimpera, segons explica Coromines mateix en una de les cartes que li va adreçar, l'havia aconsellat en qüestions d'estudi quan era un jove erudit, el 1928, i, segons Bosch i Gimpera mateix, el va tractar de prop quan Bosch era rector de la Universitat de Barcelona i Coromines hi era professor. Les quaranta cartes que ens n'han arribat, majoritàriament de Bosch i Gimpera, pertanyen a la postguerra, entre el 1953 i el 1973 (poc abans de la mort, el 1974, de Bosch). És una llàstima que s'hagin perdut cartes d'abans i d'entremig i sobretot que no hi hagi cap carta de Coromines al fons Bosch i Gimpera de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Per als lingüistes resultaria molt útil poder conèixer de prop els contactes entre els dos estudiosos, des del moment que Coromines té molt en compte en els seus treballs sobre substrat les teories de Bosch sobre els pobladors primitius de Catalunya i és molt possible que a les cartes perdudes li parlés algun cop de les seves teories sobre el famós *sorotàptic*, atès que les cartes conservades tracten sovint d'aquests temes. A banda d'això, l'epistolari té un gran interès per a la història de l'Institut d'Estudis Catalans: Coromines explica amb pèls i senyals a Bosch i Gimpera les seves queixes perquè tenia la impressió que la Secció Filològica de l'Institut, a la qual ell pertanyia, prenia les decisions més importants quan era fora de Catalunya i té sovint la sensació que hi ha una mena de conspiració contra ell, el principal culpable de la qual era el secretari general de l'Institut, Ramon Aramon i Serra, però no s'escapen de les sospites persones amb qui en general mantenia bones relacions, com Josep M. de Casacuberta, Jordi Rubió i Balaguer o Pere Bohigas. D'altra banda, Bosch i Gimpera és una bona mostra de la desconexió entre els membres de l'Institut que vivien a Catalunya i els qui s'havien hagut d'exiliar, amb els quals era difícil de comunicar-se en un moment en què hi havia una rígida censura de la correspondència. Tampoc no hi manquen referències a la situació dels exiliats, en general i amb algunes referències concretes, i a la manera com Coromines veia els Estats Units, poc propicis en general a manifestacions com ara els Jocs Florals que li proposaven d'organitzar-hi i que al final cercaren una altra seu.

L'epistolari amb el geògraf Pau Vila consta només de vint-i-tres cartes, però té una considerable importància. Llevat de la primera, escrita per Coromines des de Barcelona el 1932, tracta dels difícilíssims primers anys de l'exili (1941-1946), reprèn el 1953 i acaba els anys 1956 i 1957. Pau Vila era amic de família de Coromines i tenien una passió compartida per les excursions i per la relació entre toponímia i geografia. Les cartes del 1941 i el 1942 són una bona mostra del patiment dels catalans que s'havien hagut d'exiliar, aïllats en països molt diversos (Pau Vila a Colòmbia i Coromines a l'Argentina) i pendents de les notícies que els arribaven de l'Estat espanyol i de la França ocupada pels nazis i amb la zona titella de Vichy. Hi trobem, doncs, els rumors falsos —i aviat desmentits— sobre la mort o l'estada en camps de concentració d'erudits coneguts, i les notícies segures de cartes que havien arribat de Barcelona, passant la maroma de la censura. Coromines, professor a la Universidad Nacional de Cuyo, a Mendoza, hi invità Pau Vila, que per diverses raons no va poder acceptar d'anar-hi, com tampoc no hi pogueren anar Jaume Serra Hünter i Carles Riba. No cal dir que aquesta correspondència dóna mostres abundoses del desig que tant Pau Vila com Coromines tenien de poder tornar aviat a Catalunya i de les activitats que mentrestant anaven desenvolupant a Amèrica. Coromines, per exemple, explica a Vila com tirava endavant la *Miscel·lània Fabra*, que havia quedat empantanegada a causa de la guerra i els materials de la qual havia pogut recuperar, i Vila aconsegueix que la Comunitat Catalana de Colòmbia n'adquireixi un bon nombre d'exemplars. Com feia també amb Bosch i Gimpera, Coromines fa saber a

Vila com treballa, malgrat totes les dificultats, i aquesta correspondència —com passava amb la publicada a molts dels volums anteriors— ens permet de precisar la cronologia de la redacció d'una bona part de l'extensa obra de Coromines —que en alguns casos no passava de simple projecte— i fins i tot de saber què era el que ell considerava més important dins el conjunt de la seva bibliografia.

La correspondència amb mossèn Antoni Griera és la més breu del volum, limitada a set cartes que van del 1926 al 1958. Potser hauria estat possible de trobar alguna nova carta de Coromines en l'extens fons Griera conservat a l'Arxiu diocesà de Vic, del qual, que jo sàpiga, no ha estat publicat cap inventari. En tot cas, les cartes que guardava Coromines demostren que, en un primer moment, les relacions mútues eren molt bones, malgrat les discrepàncies en molts aspectes que ja es devien manifestar però que no queden reflectides per escrit. Griera havia estat professor de Coromines a la Universitat, l'ajudà durant la seva estada forçosa a Montpeller i a Zuric, a partir del 1926, l'animà en els seus primers treballs i li donà important material perquè pogués redactar en poc temps la seva tesi doctoral sobre el parlar de la Vall d'Aran. El to respectuós de les primeres cartes de Coromines —que explica a Griera d'una manera cordial les seves experiències a l'estranger i li demana consell respecte al treball que duu entre mans— es mantindrà sempre, tot i que entremig hi hagué problemes greus a les Oficines Lexiogràfiques de l'Institut, que acabaren amb l'expulsió de Griera, i problemes encara més greus a conseqüència de la guerra civil, durant la qual Griera hagué de fugir de Barcelona i treballà al servei de la causa de Franco. El novembre de 1944, per exemple, Griera féu saber a Coromines —«Muy Señor mío y antiguo discípulo»— que havia rebut el primer volum dels *Anales de Lingüística de la Universidad de Cuyo* i el felicitava per aquesta iniciativa. A més de parlar-li del *Boletín de Dialectología Española* i del *Tresor de la Lengua*, li donava el condol per la mort del seu pare. El 3 de setembre de 1947 era Coromines que s'adreçava a Griera —«Respectat mestre»— des de Chicago. Li comentava: «Han passat molts anys d'ençà que jo era alumne de vostè, i el món ha fet moltes voltes. Però jo no oblidó la influència que vostè va tenir en les meves primeres passes per la filologia assenyalant-me i prestant-me bibliografia principalment, i també amb l'exemple del seu entusiasme visible, sincer i comunicatiu, i amb les seves lliçons». Per això volia «donar-li notícies meves quan he assolit la millor posició acadèmica que potser podré obtenir en ma vida». Després d'explicar-li què feia i quins projectes tenia, acabava: «Em plauria de rebre bones notícies de vostè, i sàpiga que es posa de bona gana a la seva disposició el seu antic deixeble». Griera li contestà el 9 del mateix mes, tractant-lo de «Distingit amic» i expressant-li que la «seva carta m'ha causat una gran alegria; primerament per veure que encara es recorda del qui l'inicià modestament en els estudis de la Lingüística romànica, ja fa més de vint anys, i després pel goig que dona saber que un antic amic ha pogut assolir un lloc tan preminent en la carrera universitària. Déu Nostre Senyor fa bé totes les coses. Si V. s'hagués quedat a Espanya, possiblement seria professor de la Universitat de Santiago, o de Barcelona, cobrant mil pessetes cada mes i lluint desesperadament per atendre a les necessitats de la vida. En canvi avui és una personalitat destacada en el món de la Ciència que pot viure de la manera que ha de viure un home de carrera que treballa. “Nemo propheta in patria sua”».

Els annexos que acompanyen aquest corpus epistolar permeten de completar-ne la informació, en alguns casos amb documentació ja coneguda i en molts altres amb textos en part o del tot inèdits. A través d'aquesta documentació podem conèixer els informes favorables a Coromines que Pere Bosch i Gimpera va enviar a diverses institucions, algunes cartes de Bosch relacionades amb l'Institut d'Estudis Catalans —que lògicament veia de molt lluny i amb una comprensible prudència— i sobretot el *dossier* del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, celebrat a Barcelona el 1953, organitzat per Antoni Griera i pel seu deixeble Antoni M. Badia i Margarit, en el qual Coromines va tenir una intervenció molt destacada, tant per la seva aportació científica com per un famós discurs en anglès, en el qual va reivindicar la necessitat que el català tornés a esdevenir llengua de l'escola i fos ensenyat a la Universitat de Barcelona. En aquest *dossier* i en les pàgines de les *Memòries* de Griera reproduïdes a l'annex III es pot veure que les relacions entre Griera i Coromines eren molt tibants. Coromines hi tracta Griera de «botifler» i de «traïdor», i Griera es queixa amargament de la ingratitude del seu antic deixeble, que, segons ell, tingué la «missió» de molestar-lo des del moment que ingressà en les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut i que s'«apoderà» del *Bulletí de Dialectologia Catalana* que ell havia tirat endavant fins aleshores.

Agraïm un cop més a Josep Ferrer i a Joan Pujadas el seu esforç per donar a conèixer l'important epistolari de Joan Coromines i la feina minuciosa d'afegir-hi centenars de notes i complets índexs de noms i de mots.

Josep MASSOT I MUNTANER
Institut d'Estudis Catalans

GARGALLO, José Enrique / VULETIĆ, Nikola (ed.) (2013): *Mare Loquens. Études d'étymologie et de géolinguistique romanes à la mémoire de Vojmir Vinja (1921-2007)*. Zadar: Sveučilište u Zadru, p. 383.

El volum aplega la majoria de contribucions presentades al col·loqui *Mare loquens*, celebrat a Zadar (Croàcia) els dies 11 i 12 de novembre de 2011. Tant el col·loqui com aquest recull honren la memòria de Vojmir Vinja (1921-2007), il·lustríssim representant de l'escola romanista croata de la segona meitat del segle xx, i un dels fundadors dels estudis romànics a la ciutat de Zadar. Els curadors de l'edició aprofiten la *Présentation* (p. 7-8) per esmentar els dos temes preferits de Vinja, a bastament representats en els diversos articles: l'estudi etimològic i geolingüístic del lèxic de les ribes mediterrànies (i, per extensió, de qualsevol riba romànica) i l'estudi dels contactes lingüístics eslavoromànics. Abans de passar a la part nuclear, *Études* (p. 23-360), August Kovačec glossa el recorregut i la vàlua acadèmics de Vojmir Vinja en la presentació intitolada «L'apport scientifique du professeur Vinja dans le domaine de la linguistique romane» (p. 9-22), la qual, entre d'altres aspectes, posa peu fiter en la fonamental aportació de l'autor en el camp de la ictionímia.

El bloc central s'enceta amb l'article «Mar y meteorología popular en la Romania» (p. 25-46), en què José Enrique Gargallo Gil presenta, bo i prenent com a excusa refranys meteorològics romànics amb algun element marí, els resultats del projecte *BADARE (Base de datos sobre refranes del calendario y meteorológicos en la Romania)*, i, així mateix, anuncia un nou projecte, *ParemioRom*, en el qual les dades de *BADARE* s'han d'abocar a una base renovada que en permeti la cartografia selectiva, així com la seva visualització a l'espai romànic. A continuació, João Saramago aborda «La nomenclature des poissons aux Açores : aires de distribution et motivation» (p. 47-72), amb dues intencions: en primer lloc, la d'oferir una visió de la varietat i la distribució dels noms comuns que designen quinze espècies de la fauna marítima a les Açores, i, per tant, estudiar la diversitat lexical d'aquest camp semàntic; i, en segon lloc, la d'exposar un inventari d'ictionims creats a partir de noms d'animals terrestres. L'estudi s'acompanya de disset quadres que geolocalitzen les variants de cada ictionim estudiat a la primera part. En l'article «Oltre quella "foce stretta": un viaggio geolinguistico attraverso l'Atlantico portoghese» (p. 73-92), Xosé Afonso Álvarez Pérez pretén explorar la continuïtat entre diversos ictionims de l'àrea adriàtica i de la costa atlàntica, amb especial atenció a les aigües que banyen el Portugal continental, a fi de demostrar que les fronteres geogràfiques no anul·len pas les semblances lingüístiques, circumstància que ens palesen, ara i sempre, els diversos atlas lingüístics. La contribució es completa amb sis quadres que geolocalitzen al Portugal peninsular els ictionims estudiats. Tot seguit, l'estudi de Joan Veny «Vocabulaire ichtyonymique et nautique catalan dans la Romania» (p. 93-110) s'articula en dues parts: una nova proposta etimològica per a l'ictionim català *dot (Polyprion americanum)*, i una anàlisi de nou noms de l'esfera nàutica catalana que tradicionalment s'han atribuït al grec i que, segons l'autor, haurien arribat a la nostra llengua a través del genovès. De la seva banda, Germà Colón aprofita l'article «De sinònímica catalana» (p. 111-122) per centrar la seva atenció en alguns dels diatopismes, també anomenats geosinònims, del català, bo i demostrant que la marcada distribució geogràfica resulta ben recent en la majoria de casos, i que, a l'hora d'afaiçonar les noves edicions dels diccionaris normatius, cal analitzar-ne amb objectivitat i rigor els diversos diatopismes. A partir de l'article «Tecnologias informáticas